

Aspekte van die Voorsiening van Oop Ruimtes by Metropolitaanse Beplanning*

— P.E. Claassen —

Die aanstelling van Metropolitaanse Gidsplankomitees deur die Minister van Beplanning, en veral die vooruitsig van wetlike magte wat geskep sal word deur die wysigingswetsontwerp op Fisiese Beplanning (1) wat tans voor die Parlement is, het nuwe hoop by beplanners laat opvlam dat die langverwagte metropolitaanse beplanning nou gedoen sal kan word.

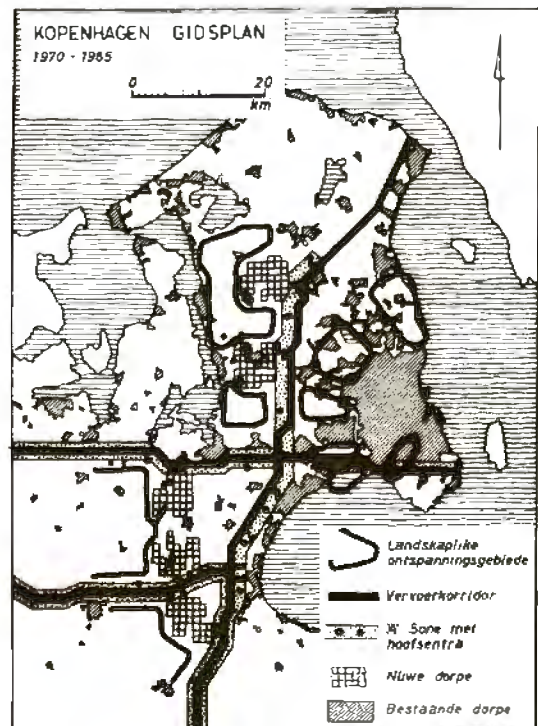
As die beplanningstendense in Engeland, Nederland, Denemarke en vele ander lande (2 pp 29-56) as riglyn gebruik word, sal omstedelike oop ruimtes, of groengordels, 'n baie belangrike rol in metropolitaanse gidsplanne speel. Dit blyk ook reeds uit die groot oop ruimtes wat in die P.W.V.-gidsplan (3) aangedui is.

Die vraag is nou hoeveel oop ruimtes in die vorm van groengordels voorsien moet word, wáár hulle voorsien moet word en aan watter vereistes die terreine moet voldoen.

Daar is nog struikelblokke wat uit die weg geruim sal moet word voordat groengordels 'n werklikheid in Suid-Afrika kan word. Die Dorpeordonnansies en die Wet op die Onderverdeling van Landbougrond stel dit duidelik dat die onderverdeling van grond nie 'n reg is nie, maar in die praktyk is daar nog min sukses behaal in die beskerming van privaatgrond teen stedelike ontwikkeling. Hiertoe is die houding van die grondeienaar en die gebrek aan langtermyn-vooruitbeplanning verantwoordelik, maar bowenal is dit die stedelike morfologiese meganisme wat gemanifesteer word in die verhoging van grondwaardes op die rand van die stad, en die vervalsone wat die stad voor hom uitstoot, wat die grootste enkele bedreiging vir groengordels inhou.

'n Ander knelpunt is die afwesigheid van koördinerende beskerming van gebiede met besondere landskaplike skoonheid. 'n Aantal wette wat mooi gebiede kan beskerm, soos bergopvanggebiede, privaat bosse en wildernisgebiede, bestaan reeds maar hulle is te eng vir algemene toepassing in die omstedelike terrein. Oorkoepelende wetgewing soos die Beierse Natuurbewaringswet van 1973 (4) of die Britse Landskapswet van 1968 (5) is nodig om mooi natuurgebiede wat in privaatbesit is te beskerm.

Na dertig jaar van ontwikkeling word groengordels vandag nie meer gesien as 'n beperkingsmaatregel soos in die geval van die Groengordel van Londen in 1944 nie, maar dit word gebruik om vorm te gee aan die stad, om mooi landskaplike

*Hierdie artikel is gedeeltelik gebaseer op skrywer se D.Phil.-tesis: 'n Groengordelstelsel vir die Kaapse Metropolitaanse Gebied, Universiteit van Stellenbosch.

gebiede te beskerm en om opelug-ontspanningsruimtes vir die gebruik van die stedeling daar te stel. Net soos enige ander stedelike funksie moet groengordels volgens terreingesteldheid en morfologiese samehang reg gekies word.

Grondgebruike wat normaalweg in 'n groengordel aangetref sal word is: intensiewe landbou; natuurreservate, piekniek- en kampeerterreine en sportgronde en nie-intensiewe stedelike funksies soos vliegvelde, militêre oefenterreine, opvoedkundige inrigtings en rioolplase. Vervoerkorridors kan ook as groengordels benut word. Dit wil sê, wye stroke word gereserveer en daarbinne word voorsiening gemaak vir hoofspoorlyne en -paaie en ander vervoerleidings. So geniet reisigers 'n deurlopende landskap, genoeg ruimte is beskikbaar vir uitbreiding van die vervoersisteme, en ander probleme soos verkeersgevaar word uitgeskakel. Stroke van een kilometer wyd word vir Kopenhagen beplan (6).

By uitstek moet groengordels meer as een funksie gelyktydig vervul, nl., hulle kan as bufferstroke dien, die mooi natuur beskerm en opelug-ontspanningsruimte verskaf.

die vraag na opelug-ontspanningsruimte toon 'n volgehoue toename soos blyk uit ondersoeke in Nederland, Brittanje en die V.S.A. In Maine, V.S.A., neem besoeke aan staatsbeheerde parke met 9,3% per jaar toe (7 p 177). In Nederland is vasgestel dat op 'n mooi sonnige Sondag 18% van die totale bevolking uitgaan met die doel om in die buitelug te ontspan (8 p 15). In Brittanje is soortgelyke tendense waargeneem (9 p 127). Die vraag na opelug-ontspanning hou sterk verband met mobiliteit en in Suid-Afrika kan ons verwag dat die vraag aansienlik sal toeneem soos die nie-blanke bevolkingsgroepe meer welvarend word en veral soos motorbesit toeneem.

Die privaat motor speel 'n belangrike rol in opelug-ontspanning. Tydens daguitstappies bly baie mense in hul motors sit, of hulle hou peikniek naby die motor. Daar is ook 'n groot behoefte aan landskapspaaie waarlangs motoriste kan reis en die uitsig kan geniet. Dit blyk dat die Sondagverkeer op sommige Britse paaie groter is as die wekeverkeer (9 p 129).

Dit is duidelik uit ondersoeke in Engeland (9 p 131) en Nederland (8 p 17) dat mense nie baie ver reis op soek na opelug-ontspanning nie, maar dat verreweg die meeste mense in die nabyheid van hulle eie woongebied wil ontspan. Vir Sondagse daguitstappies reis slegs ongeveer 30% van die mense verder as 30 km.

Dit is nodig om 'n wye spektrum van fasiliteite vir buitelug-ontspanning te voorsien, van sportterreine tot piekniek- en kampeerterreine en tot afgesonderde wildernis- en natuurgebiede. Die fasiliteite wat die mees intensief benut sal word is dié naby die stad en dit is hier waar die grootste voorsiening moet wees. Wildernis- en bergagtige gebiede is noodsaaklik as natuurbewarings- en ontspanningsgebiede maar voorsien in die behoeftes van net 'n baie klein persentasie van die bevolking.

Binne stedelike gebiede wissel die voorsiening vir buitelug-ontspanning in die vorm van parke en sportgronde tussen 30 en 60 vk m per inwoner. Die voorsiening buite die stad in die vorm van groengordels sal afhang van die natuurlike bedektheid van die gebied.

In lande met 'n aktiewe beplanningsbeleid is die neiging eerder om stedelike gebiede aan te dui en die res oop te hou as om oop ruimtes aan te dui en die res te bebou.

Volgens 'n verslag van die Nederlandse regering streef hulle daarna om 500 vk m per inwoner vir opelug-ontspanning daar te stel, waarvan 440 vk m beskou kan word as omstedelike oop ruimte. (10 p 85)

Die voorsiening in Engeland beloop tussen 800 en 1280 vk m per persoon. Van hierdie gebiede is egter vër van die stede geleë en baie daarvan is nie toeganklik vir die publiek nie (2 p 104). 'n Opname in die V.S.A. (11) toon groot wisseling, dit wil sê, tussen 20 en 380 vk m per persoon, in die voorsiening vir buitelug-ontspanningsgebiede wat as deel van 'n groengordel beskou kan word.

In vergelyking met die behoefte aan oop ruimtes vir buitelug-ontspanning is die ander groengordel-grondgebruike, soos

lughawens, waar die standaard 10 vk m per persoon is, rioolplase (3 vk m), opvoedkundige inrigtings (5 vk m), relatief klein.

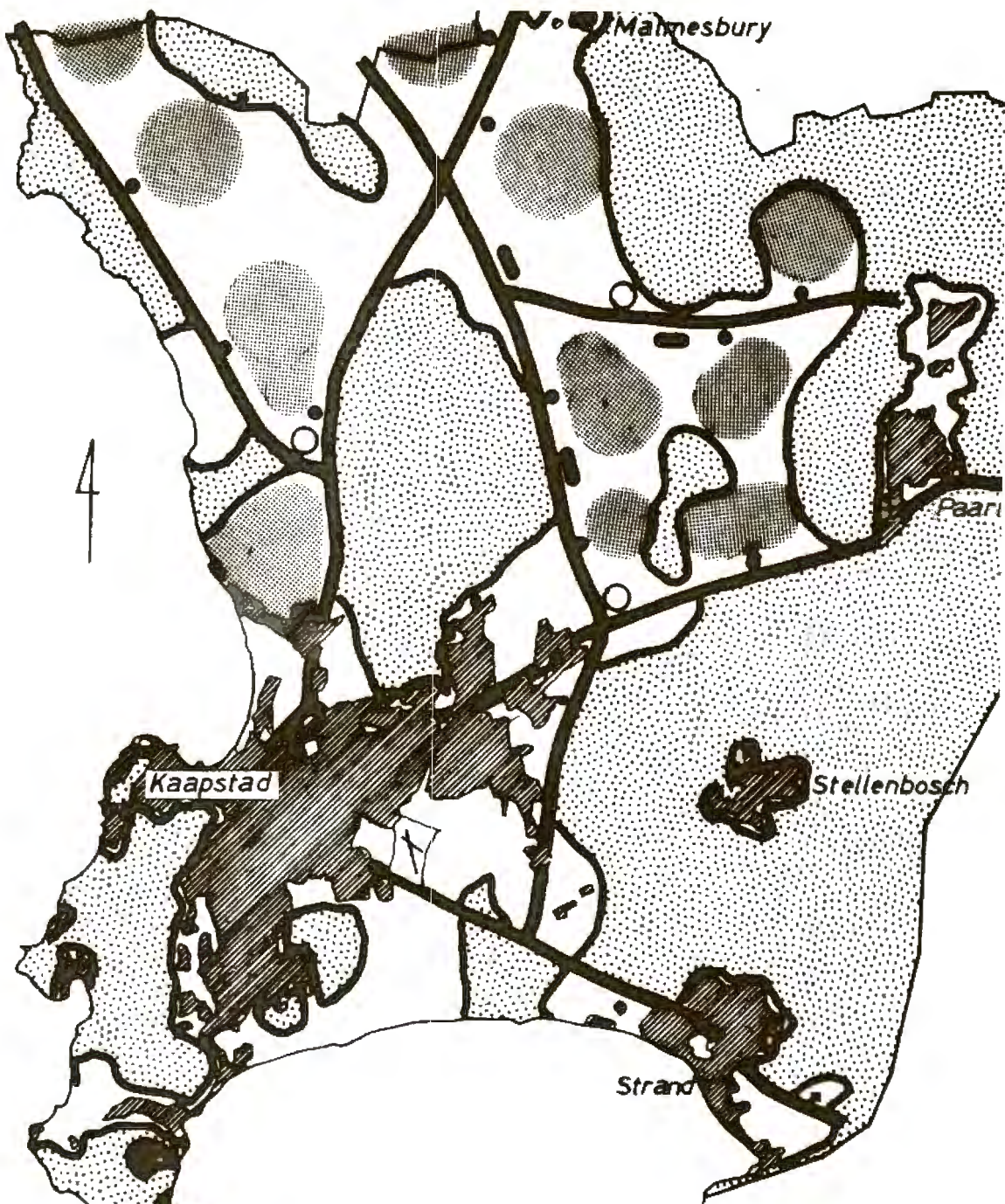
Intensiewe landbou kan 'n nuttige deel uitmaak van 'n groengordel weens die relatief hoë opbrengs wat dit lewer in vergelyking met ander landboupraktjke, omdat dit gewoonlik 'n aantreklike voorkoms het en ook omdat dit dikwels noodsaaklike produkte vir die stad lewer of belangrike bedrywe voorsien van grondstowwe. In Groter Kaapstad is daar die wingerde wat 'n hoë opbrengs lewer, 'n sekondêre bedryf ondersteun en 'n besonder mooi landskap uitmaak met 'n ryke geskiedkundige agtergrond. 'n Aantal kleiner plase te Idasvallei, Stellenbosch, is onlangs tot Nasionale Gedenkwaardighede verklaar en vorm nou dus reeds 'n deel van 'n groengordel.

Waar stadsbeplanning meestal op vooruitskattings van 25 tot 30 jaar gebou word, is dit by metropolitaanse beplanning nodig om veel verder in die toekoms te kyk – veral wat die sonering van groengordels betref. Grond wat geskik is vir groengordels is skaars en moet vroegtydig beskerm word teen verstedeliking en beskadiging. Grondeienaars sal dan ook vroegtydig weet waar hulle staan en ontwikkelaars kan hulle toespits op nie-groengordelgebiede.

Geen vaste reël kan neergelê word vir die ruimtelike voorsiening wat nodig is vir groengordels nie. Dit sal afhang van die fisiografie, vervoerasse en baie ander faktore. Wat wel 'n feit is, is dat daar in die onmiddellike omgewing van Suid-Afrikaanse stede relatief min gebiede is met besondere natuurskoon, en dat dit wat daar is, naartiglik beskerm moet word. Byvoorbeeld, teen 'n voorsiening volgens die Nederlandse standaard van 440 vk m van opelug-ontspanningsruimte per persoon, sal Groter Kaapstad teen die jaar 2030 nagenoeg 290 000 ha vir dié doel benodig. Hierteenoor beslaan die totale oppervlakte van gebiede wat as geskik vir 'n groengordel beskou word in dié gebied maar 174 800 ha, en dit sluit ongeveer 95 000 ha intensiewe langbougebied in, wat vir die huidige altans, nie beskikbaar is vir buitelug-ontspanning nie. Vir die P.W.V. met sy verwagte bevolking van 12,9 miljoen teen die jaar 2030 (3 p 58), sal meer as 500 000 ha nodig wees, en daar bestaan reeds 'n nypende tekort aan opelug-ontspanningsgebiede in die P.W.V.-gebied.

Dit blyk dus dat daar beswaarlik te veel omstedelike oop ruimtes in ons metropolitaanse gebiede voorsien kan word. In die gidsplanne moet veral daarna gestreef word om mooi landskaplike gebiede vroegtydig te beskerm.

1. *Wysigingswetsontwerp op fisiese beplanning en benutting van hulpbronne (W 48 – 75)*
2. *Claassen, P.E.: "n Groengordelstelsel vir die Kaapse Metropolitaanse gebied"; D.Phil.-tesis, Universiteit van Stellenbosch.*
3. *Departement van Beplanning en die Omgewing: Voorstelle vir 'n Gidsplan vir die P.W.V.-kompleks; Pretoria, 1974.*
4. *Gesetz über den Schutz der Natur, die Pflege der Landschaft und die Erholung in der freien Natur; Beiere, 1972.*
5. *Countryside Act; Londen, 1968.*
6. *The Regional Planning Council for Copenhagen; Regional Planning 1970 – 1985; Kopenhagen, 1971.*
7. *Outdoor recreation team of the University of Maine: Outdoor recreation in Maine; University of Maine, 1965.*
8. *Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland: Vrije uren in de vrije natuur; Den Haag, 1967.*
9. *Burton, T.L. (Ed.): Recreation research and planning; Allen and Unwin, Londen, 1970.*
10. *Onzevoort, A., P.L. Steenveldt en M. Kuperes: Studies on facilities for outdoor leisure in the Netherlands; Ministry of Cultural Affairs, Recreation and Social Welfare, Den Haag, 1971.*
11. *Bureau of Outdoor Recreation: Outdoor recreation standards; U.S. Department of the Interior; Washington, 1967.*

- Groengordel
- Vervoerkorridor
- Hoofsentra
- Nuwe woonstede
- Bestaande stedelike gebiede

GROENGORDELS VIR GROTER KAAPSTAD

